

A bírói függetlenségről

A bírói függetlenség a bírói hatalomról szóló 1869. évi IV. törvénycikk fényében

A Kiegyezést követően (1867) Magyarország visszanyerte, az 1849/1861 között érvényesülő, osztrák császári pátenssel korlátozott függetlenségét, mégpedig a törvényhozási (jogalkotási) és a bírósági (igazságszolgáltatási) hatalom gyakorlása tekintetében. Megerősítvén ezáltal az Országbírói Értekezlet (1861) előzetes határozatait. Ennek egyik fontos, két évvel a kiegyezést követő későbbi folyamánya volt a *bírói hatalomról szóló 1869. évi IV. törvénycikk* meghozatala. *E törvénycikket az uralkodó 1869. június 14.-én hirdette ki, majd másnap az Országgyűlés mindkét háza szentesítette.* Így e törvény meghozatalának 150. évfordulójára 2019. június 15.-én került sor. A bírói függetlenséget meghirdető első, polgári korszakban fogant magyar törvény elfogadása alkalmából, ennek tiszteletére, június 15.-e a *magyar bíróságok napjává* lett.

Rendkívül jelentős törvényről van szó, hiszen alapvetően, elvi szinten, máig tartóan, a magyar jogban, *a hatályos Alaptörvényben¹ és más, a bíróságokra vonatkozó törvényekben érvényesülő alapelvek megalapozását, elfogadását* végezte el. Többek között, az 1869. évi IV. tc. kimondta az *igazságszolgáltatásnak a közigazgatási hatalomtól való elválasztását* (1. paragrafus), továbbá *a bíróságok függetlenségének alapelvét* (5, 6. 7) paragrafus.²

* Szalma József, az MTA doktora, A Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémia rendes tagja, professor emeritus, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, a Miskolci egyetem tiszteletbeli doktora, Budapest

¹ Ld. az ALAPTÖRVÉNY 25. cikkét: „(1) A bíróságok igazságszolgáltatási tevékenységet látnak el. A legfőbb bírósági szerv a *Kúria*.”(...). Az Alaptörvény 26. cikke szerint: „(1) A bírák *függetlenek* és csak a *törvénynek* vannak alárendelve, ítélezési tevékenységükben *nem utasíthatóak*.”

²²A *Magyar Jogi Lexicon* (öt kötetben), szerk. MÁRKUS Dezső (kir. törvényszéki bíró), II. kötet, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1899., 88. oldalán, a „*Bírósági szervezet*” címszó alatt jelzettek szerint: „A modern jogállamban alkotmányjogi alapelv, hogy sem az államfő, sem a kormány ne bíraskodjanak, hanem az állam *külön e célra szervezzen olyan orgánumokat*, amelyek elvileg az államhatalmat illető

E törvény elindítója, spiritus mouverse volt a korabeli magyar igazságszolgáltatási és bírósági rendszer átalakításának, azaz a magyar igazságszolgáltatás gyökeres reformját célzó, elvégző, szabályozó számos egyéb törvény meghozatalának. A modern magyar igazságszolgáltatási rendszer alapjait, az említett, bírói függetlenséget meghirdető törvényt követően, az 1869. évi XXIX. törvénycikk alapozta meg. Nemkülönben a polgári törvénykezési rendtartásról szóló, 1869. július 1.-én hatályba lépő LIV: törvénycikk.³ Ezek után számos törvény szabályozta a bíróságok felépítését és működését.⁴ Ilyen pl. az 1871. évi VIII. tc. a bíróságok és a bírósági hivatalnokok felelősségéről; az 1871. évi IX. tc. a bírák áthelyezésé-

bíraskodási jogot gyakorolják. Ezek a szervek pedig nem lehetnek azonosak a végrehajtó hatalom gyakorlásának szerveivel s a *bíraskodásnak elválasztása a végrehajtó hatalom gyakorlásától* olyan lényeges jelenség, mely a *jogállamot* a rendőrállamtól megkülönbözteti (MONTESQUIEU, De'esprit des lois, VI. fejezet.)". Ld., MEZEY Barna, *Az 1869. évi IV. törvény jelentősége, in: „Bírák vagyunk”* (szerk. PEREZ Zsuzsanna), Országos Bírósági Hivatal, Budapest, 2019, 19. oldal. Ld., SÁRKÖZY Tamás, *Lehetőség-e a modern jogállamban az elkülönült hatalmi ágak között egyensúly (különös tekintettel a bírói hatalomra)*, in: *Studia in honorem Lajos Vékás* (szerk. LAMM Vanda, SAJÓ András), HVG/ORAC, Budapest, 2019, ad 269. oldal. Sárközi kiemeli, hogy Montesquieu a *bírói hatalomról* szól, miközben helyesebb az *igazságszolgáltatási* hatalomági fogalom--meghatározás. Hozzá fűzi, hogy habár a parlament jogalkotási hatalom, a bírói hatalom mindig is tartalmazott jogfejlesztő elemeket, nemcsak a precedensjogi (angol) rendszeren belül, hanem a kontinentális, német - francia jogban is. Álláspontja szerint a hatalmi ágak „egyensúlya”, így az igazságszolgáltatási hatalom teljes függetlensége is, nem valósítható meg teljes mértékben és maradéktalanul, hiszen, pl. a bírói hatalmat a köztársasági hatalom nevezi ki, a bírósági szervezet költségvetése az állami költségvetésből valósul meg, a bíró jövedelmének összege kormányzati szervek döntésétől függenek, míg a bírósági igazgatás az európai országok többségében az igazságügyi miniszter kezében van. Op. cit., 269-272. oldal. Ez így igaz. Az is igaz azonban, hogy a bírói függetlenség fogalmát a jogirodalom elsősorban a *bíróságokat (kinevezésük után) maga az alkotmány és a törvény kötelezi a más hatalomágtól való elkülönülésre, függetlenségre*. Másszóval, maga az alkotmány és a törvény szabja meg, hogy a bíróság független más hatalmi ágaktól, oly módon, hogy köteles a *más hatalmi ágak által gyakorolt befolyás elutasítására* és a bíró, kinevezése után, a jogalkalmazás során, tevékenységét csupán a *törvényekhez kösse*, tartván magát a törvény szavához és céljához (rendeltetéséhez, szelleméhez).

³ Ld. MAGYARY Géza, *Magyar polgári perjog*, átdolgozta NIZSALOVSKY Endre, III. kiadás, Franklin Társulat, Budapest, 1940, 29. oldal, hiv: NAGY Adrienn-WOPERA Zsuzsa (szerk.), *Polgári eljárásjog*, második kiadás, Wolters Kluwer, Budapest, 2018, 29. oldal.

⁴Ld.pl. KENGYEL Miklós, *Magyar polgári eljárásjog*, Osiris Kiadó, Budapest, 2006, ad 87. oldal, 96. széljegyzet.

ról és nyugdíjaztatását illető eljárásról, az 1974. évi XXIV. tc. a gyakorlati bírói vizsgáról, az 1971. évi XXX. és XXXII. tc. az elsőfolyamodású bíróságok rendezéséről. A bírósági rendszer gyökeres átalakításáról szóló törvények sora közül kiemelhető az 1868. évi LIV. tc. is. E törvény hatálybalépését követően, többek között, a *Kúria* hármassá, *semmitőszéki, legfelsőbb ítélkezési* és a *jogegység* megteremtését célzó hatáskört nyert. (E törvény hatályba lépésével megszűnik a korábbi vonatkozó 1723. évi XXIV. és az 1823. évi XXV. tc.). Bevezetésre kerülnek a *királyi ítélőtáblák*, először két helyszínnel (Budapesten és Marosvásárhelyen), majd az 1890. évi XXV. tc. alapján ezek mellett, Győrött, Kassán, Kolozsvárott, Pécsen, Pozsonyban, Szegeden és Temesváron. Az 1871. évi XXXI. tc. alapján bevezetésre kerülnek a *királyi törvényszékek*, nevezetesen az *első folyamodású bíróságok* (a királyi *járásbírságok*, a királyi *törvényszékek*), valamint a különleges bírói hatáskört jelentő *budapesti kereskedelmi és váltótörvényszék*, azzal, hogy a törvényszékeket minden megyeszékhelyen és más nagyobb városban szerveztek (A Délvidéken pl. Nagybecskerekben, Újvidéken). E törvény alapján 360 *járásbírság* jött létre. Az 1897. évi XXXII. tc. szabályozta az *esküdtbírságok* működését és hatáskörét.

Az *anyagipolgári jogot*, kódex hiányában, számos hazai parciális azaz rész-, egyes jogterületre vonatkozó törvény szabályozta. Ezek közül egyesek még az ún. *Széchenyi István* nevével fémjelzett ún. liberális törvényhozás (1830-1844) végezte el, pl. a *közkereseti társaságokról szóló törvény*, a *csődtörvény*, a *kisajátítási törvény*, mások pedig majd csak a kiegyezési időszakot követően léptek hatályba, pl. a kódexértékű *Kereskedelmi társaságokról szóló törvény* (1875:XXXVII. tc.), vagy a modernizált *családi jogi törvények* (1894-96, ezek közül pl. az 1894. évi XXXI. tc. a házassági jogról). A házassági jog területén (részben Grosschmid Béni - Zsögöd Benő hatására) újításként jelent meg, a korábban kizárólag egyházi jogkörbe tartozó házasságkötési forma mellett, a polgári házasságkötés, vagyis, mai szóval, az állami (önkormányzati) szervek előtt történő házasságkötés.

Az *anyagi* modernizált, a régítől⁵ merőben eltérő *büntető jogot* a Csemegi Károly alkotta Kódex (1878. évi V. tc.),⁶ a *büntető perrendtartást* pedig az 1897. évi XXXIV. törvény szabályozta.

A polgári és büntető ügyekre illetékes *általános bíróságok* mellett, létre jönnek a *különös bíróságok*. Ilyen különös bíróság volt a *pénzügyi közigazgatási bíróságról* szóló 1883. évi XLIII. tc.; az 1883. évi XLIII. tc. alapján szabályozott *Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság*, mely az 1949. évi III. tc. alapján szűnik meg; az 1907. évi LXI. tc.-kel szabályozott *Magyar Királyi Szabadalmi Bíróság*; továbbá az 1868. évi LIV. tc.-kel szabályozott *tőzsdebíróság*.

Végül, a korábbi ún. *formális bizonyítékokon*, az eljárás *írásbeli* úton való lefolytatásán és a feleknek a perrel való kizárólagos diszpozíciós uralmán alapuló magyar *polgári eljárásjog* helyett, a modernizált, *közvetlen bizonyítási elven* alapuló, *kontradiktórius* jellegű, az eljárás folyamatát közvetetten és közvetlenül a bírói kezekbe vett, de a felek kezdeményezését tiszteletben tartó *szóbeliségen* alapuló polgári peres eljárás jut érvényre (mely tehát a szóbeliség elvét, a tárgyalási elvet, a közrend keretében, a perrel való szabad rendelkezési elvet, stb. juttatta kifejezésre) az 1911. évi Pp által.⁷

A *modernizált magyar Pp.-re* (1911) az *osztrák 1895.-ös évi Pp (Klein)* gyakorolt jelentős hatást.⁸ Kitűnő megoldásai alapján nemcsak a

⁵ A rendi, azaz a korai majd késői középkori jog idején, a magyar büntetőjog számos, a modernkori, azaz a polgári korszak jogfelfogása szerint már *elfogadhatatlan represszív elemeket* tartalmazott, pl. kerékbekötést, csonkítást, többféle halálbüntetést. A halálbüntetés a *Magyar Jogi Lexicon* tanúsága szerint majd csak (elvben) 1814.-ben szűnt meg. Ami európai jogfejlődési mércékkel mérve is, kiemelkedő eredmény.

⁶ Ld. pl. MEZEY Barna (szerk.), *Magyar jogtörténet*, Budapest, Osiris Kiadó, 1996, 229. oldal; JAKAB András, GAJDUSCHEK György (szerk.), *A magyar jogrendszer állapota*, MTATKJTI, Budapest, 2016, ebben: HOLLÁN Miklós, *Az új Büntető törvénykönyv* (2012. évi C. tv.), *Visszanyúlás a régebbi kódexek tapasztalataihoz*, 358. oldal; JAKAB András – MENYHÁRD Attila (szerk.), *A jog tudománya, tudománytörténeti és tudományelméleti írások, gyakorlati tanácsokkal*, HVG/ORAC, Budapest, 2015, ebben: NAGY Ferenc, *A büntetőjog tudománya*, 287-293. oldal.

⁷ Ld. pl. KENGYEL Miklós, *Magyar polgári eljárásjog*, op. cit., ad. 58. oldal. (Ld. az 1911. évi polgári perrendtartásról szóló törvényről szóló fejezetet).

⁸ Ld. Franz Joseph KLEIN, „*Pro futuro. Betrachtungen über Probleme der Civilprozeßreform in Oesterreich*”, *Juristische Blätter* 1891, Wien 1891. Klein jelentősen hozzá járult a korabeli osztrák polgári perrendtartás megalkotásához. Az 1895. évi osztrák Pp. megalkotásánál Klein figyelemmel volt a német 1877. évi reformált Pp.-re, melyre a modernizált francia polgári perrendtartás gyakorolt hatást.

magyar (1911), hanem a német polgári perrendtartási eljárásra, pontosabban ennek későbbi (XIX:--XX, századforduló utáni) reformjára, módosításaira is kimutatható hatást gyakorolt.

A modernizált (osztrák és magyar) perjog értelmében, a bíróság a polgári perben csak a kereseti kérelemben igényelt követelésről dönt (*nemo ultra petitem partium*), a kérelemhez kötöttség elvéhez híven.⁹ Ehhez fűződik továbbá a polgári peres eljárásban a bíró tényekhez fűződő *szabad mérlegelésének* elve.¹⁰ A *szabad mérlegelés* elve elsősorban a ténymegállapításon alapuló jogi értékelést jelenti. A polgári perben a szabad mérlegelés nem határtalan, mivel a bíróság *a felek által eléje tárt tények* és ennek alapján *felek által javasolt és a bíróság által felvett bizonyítékok* alapján állapítja meg a tényállást. Ezen felül, a tények *bizonyítási* felvétele annál fogva is korlátozott, hogy a bíróság csupán a *felek által javasolt bizonyítási eszközök felvételét rendelheti el* (pl. okiratba való betekintés, felek és tanúk meghallgatása, szakértői véleményezés, helyszíni szemle), s ezek által csupán az ún. *jogi szempontból releváns tényeket* állapítja meg. Vagyis a bíróság csupán azokat a tényeket vizsgálja, amelyeket az alkalmazandó jogszabály szükségesnek tart a kereseti kérelem elfogadásához (pl. kárfelelősségnél a kár, jogellenesség, okság, felróhatóság). A bíróság főszabályként csupán azokat a bizonyítékokat veszi fel, amelyeket a felperes, vagy az alperes javasolt és amelyeket relevánsnak tart a kérelem elbírálása szempontjából. Hivatalból egyéb bizonyítékokat, bizonyítási eszközöket, főszabályként nem rendel el. A *kérelemhez kötöttség*, ezzel szemben, a felperes által benyújtott *jogkérdés-*

⁹ Ld. pl. Heinrich STUMMVOLL (szerk.), *Kodex des österreichisches Rechts, Zivilgerichtliches Verfahren* 2012/13, Zivilprozessordnung, *Gesetz v. 1.8.1895 über das gerichtliche Verfahren in bürgerlichen Rechtsstreitigkeiten*, Wien, Lexis-Nexis, 2013, 141. oldal, 405. paragrafus: „A bíróságnak nincs felhatalmazása arra, hogy az egyik félnek olyan jogosultságot ítéljen meg, amelynek irányában nincs kereseti kérelem. Ez különösképpen vonatkozik a (jogi) gyümölcsökre, kamatokra és egyéb mellékkötelezettségekre.”

¹⁰ A német Pp. 3. paragrafusának perérték megállapítására vonatkozó rendelkezése szerint a bíró a (hatáskör szempontjából fontos) perértéket szabad belátása szerint állapítja meg, de eközben figyelembe veszi az erre vonatkozó bizonyítási javaslatokat, valamint a szakértői véleményt. (Ld. *Zivilprozessordnung vom 30. Januar 1877, zuletzt geändert durch Art. 1 EG-Vollstreckungstitel, Durchführungsgesetz vom 18.8. 2005*, BGBl. I. S. 2477, ld. in: Heinz THOMAS, Hans PUTZO, *Zivilprozessordnung*, 27. neubearbeitete Auflage, Verlag C. H. Beck München, 2005, 29. oldal.

hez kapcsolódik. Fűzzük hozzá, hogy a 2018.-ban kihirdetést nyert reformált magyar Pp. is tartja magát ehhez a klasszikus, általánosan elfogadott elvhez, vagyis a kérelemhez kötöttséghez.¹¹

Ugyanakkor az is kiemelhető, hogy a 2014-ben hatályba léptetett új Ptk. ettől az elvtől a kártérítési perekben eltér, mert lehetővé teszi azt, hogy e perekben a bíróságot a kártérítés módját illetően (pl. természetbeni helyreállítás, vagy pénzbeli kártérítés) nem kötelezi a kérelemhez kötöttség elve.¹² Tehát, adott esetben, a bíróság akár a kereseti kérelmen túlmenően is, hivatalból (ex offo) eljárhat. Vagyis, exempli causa, amennyiben a károsult in natura kéri a térítést, ezt a bíróság ex offo pénzben ítélni meg. A klasszikus perjogi elmélet értelmében, a kártérítés módjától eltekintve, a kártérítés mértékét illetően, a kártérítési perekben a kérelemhez kötöttség pl. azt jelenti, hogy amennyiben az adott tényállásból vagyoni és nemvagyoni (személyiségi jogsérelemből fakadó) kár is következett, de a felperes keresetében csak a vagyoni (anyagi) kár térítését követelte, a bíróság „hivatalból“ nem ítélni meg a nemvagyoni kártérítést is. Még akkor sem, ha a körülményekből kitűnik, hogy a felperes egyébként nemvagyoni kártérítésre is jogosult lenne. Ettől az elvtől (kérelemhez kötöttség) eltérően, legalábbis a kártérítés módját illetően, az új Ptk., közelebbről nem szabja meg, hogy a bíróság mikor, milyen feltétellel térhet el a kérelemhez kötöttségtől. Hozzá fűzhető, hogy a kártérítés módja nemcsak a természetbeni és pénzbeli kártérítés fogalmát öleli fel, hanem akár az *egyösszegű és járadékformájú* szolgáltatás lehetőségét is. Tehát, de lege lata, ha pl. a kereseti kérelem *egyösszegű* térítésre tart igényt, a bíróság ennek ellenére, ex offo, akár *járadék*szolgáltatást is megítélhet. Igaz, a kártérítés módját illető *officiális elv* alkalmazásának lehetősége az új Ptk.-ban enyhítve van azzal, hogy ezen elv alkal-

¹¹ A Pp (2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról, in: *Új polgári perrendtartás*, Patrocínium, Budapest, 2018 11. oldal). A Pp. 2. paragrafusa (2) bekezdésében eljárásjogi alapelvi szinten rögzíti, hogy „A bíróság a törvény eltérő rendelkezése hiányában a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozatokhoz kötve van.” Ld. erre nézve pl. NAGY Adrienn, WOPERA Zsuzsa (szerk.), *Polgári eljárásjog I*, második átdolgozott kiadás. Wolters Kluwer, Budapest, 2018, 37 -39. oldal.

¹² Ld. Ptk. 6:527. paragrafusának (3) bekezdését: „A bíróság kártérítés módjának meghatározásánál nincs kötve a károsult kérelméhez; a kártérítésnek azt a módját nem alkalmazhatja, amely ellen valamennyi fél tiltakozik.” Pl. in: Ptk, Patrocínium, Budapest, 2017, 319. oldal.

mazására csupán akkor kerülhet sor, ha felek ennek ellenében egyet értően *nem tiltakoznak*, - ami nem szokásos megoldás. Az officialitás a büntető és nem a polgári eljárásjog sajátossága.

A XIX. század második felében a magyar anyagi és eljárási jog modernizációja jelentősen hozzá járult a bírói függetlenséghez, mert megteremtődött e függetlenség egyik fontos előfeltétele, az, hogy a bíróságnak csupán a jogvitára vonatkozóan megállapított releváns tényálláshoz és az erre alkalmazandó joghoz, azaz a törvényhez való kötöttsége áll fenn.

A bírói hatalom függetlenségének tendenciális fejlődésmenetéről az európai és a magyar jogban

A bírói (bírószáki, vagy igazságszolgáltatási hatalom) függetlenségének kérdése szoros összefüggésben áll a *hatalomági megoszláshoz*. A hatalomági megoszlás, megosztás, mint fennebb már kifejtettük, klasszikus doktrínája szerint, egymástól független a törvényalkotói, végrehajtói (állam- és közigazgatási), valamint a bírószáki hatalom-gyakorlás. Olyan értelemben, hogy a jogalkotó kizárólag a jogalkotásra, a közigazgatás csupán a meghozott törvények érvényesítése feltételeinek megteremtésére, a bíróság pedig csak a megalkotott törvények alkalmazására illetékes.

A *hatalomágak "keveredésnek" avagy koncentrációjának* jelensége, a modern polgári korban fogant általánosan elismert doktrínája értelmében, akkor áll be, ha az *egyes hatalmi ágak ideiglenesen, vagy tartósan, az illető ágazatnak tulajdonított eredeti funkciót, hatáskört, más hatalomág részben vagy teljes egészében átveszi*, vagy abba "behatol".

A magyar jogforrási jogfejlődésben, tendenciálisan szemlélve, voltak sajátosságok, de ezek (főként a polgári korszakot megelőzően, de előfordulóan a polgári korszakban is), más európai országokban is tapasztalhatóak voltak. Így a középkori az ún. *abszolút monarchiák* idején, az uralkodó „kezében” egyesült a törvényhozási, a legfelsőbb ítélkezési és végrehajtási hatalom. Igaz, hogy ebben a tendenciális fejlődésmeneti szakaszban az uralkodói dekrétumokat némileg korlátozta a *szokásjog*. (Werböczy Tripartituma szerint a szokás és a törvény ellentéte esetén a szokás felülírja a törvényt). Az abszolút hatalom a polgári korszakban is előfordult. Így például, 1849-1861 között az osztrák császár *pátensekkel* szabályozott a Monarchia teljes területén, ideiglenesen megszüntetvén az önálló magyar Országgyűlést, azaz törvényhozást.

Mind a rendi korszakban, mind a polgári korszak jelzett szakaszában, a három hatalmi ág teljes egészében vagy jórészt “egy kézben” összpontosult, a királyi (utóbb a császári) hatalomban, ő volt ugyanis egy személyben a törvényhozó, a legfőbb államigazgatási (végrehajtói) és jogalkalmazási hatalom. A magyar jogalkotási fejlődés menet során azonban igen korán megmutatkozott az *abszolút uralkodói hatalom korlátozásának eszméje és szabályozása* (Aranybulla, - a nemesek ellenállási joga révén, 1222). Mai szemszögből szemlélve, az abszolút hatalom korlátozása és az *alkotmányosság* (a rendi korszakban az ún. történelmi alkotmány) és a törvényesség betartása a magyar jogfejlődést, úgy mint tendencia, törekvés, mindig is jellemezte. A hatályos magyar jogban az *Alkotmánybíróság* a törvényeknek az Alaptörvénnyel való összhangját vizsgálja, *előzetes és utólagos alkotmányossági kontroll* útján, jogalkalmazási funkciója nincs. (Közvetett kivételt képez az alkotmányjogi panasz). Tehát a jogalkalmazás kizárólag a bíróságokra hárul.¹³

A *relatív monarchia* tendenciális jellemzője az, hogy az uralkodói abszolút hatalom helyett az egyes hatalmi ágakat fokozatosan átveszi más szerv, s így elkülönül a jogalkotói, végrehajtói és a jogalkalmazói hatáskör. A magyar jogfejlődésben erre a Diéta Országgyűléssé való átalakulásának idejében, a Széchenyi István által fémjelzett törvényhozási szakaszban kerül sor (1830-1844). Az Országgyűlés két Házban működött: Felső (eredetileg Főrendiház) és Alsó Ház.¹⁴

A magyar jogfejlődésre továbbá jellemző az, hogy voltak olyan, rövidebb, vagy inkább -hosszabb ideig tartó szakaszok, amikor a törvény mellett, jogforrásként az egyes, jogvitáktól függetlenül, a jogegység biztosításán túlmenő, általános, legfelsőbb bírósági (kúriai, jogfejlesztő) állásfoglalásokban szolgált. Ez a “*bírói*” *jogforrási rendszer (precedens-jog)* csak akkor érvényesült, ha az adott jogviszonyt a (magyar) törvény

¹³ Ld. pl. TRÓCSÁNYI László, SCHANDA Balázs, CSINK Lóránt közreműködésével, *Bevezetés az Alkotmányjogba, Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*, HVG/ORAC, Budapest, 2012, a demokrácia elve, 67. oldal, a pluralizmus elve, 69. oldal, a jogállamiság elve, 70. oldal, a hatalommegosztás elve, 73. oldal, Alkotmánybíróság Magyarországon, 356. oldal, előzetes és utólagos normakontroll, alkotmányjogi panasz, 356-362. oldal. Ld, továbbá, KUKORELLI István (szerk.) *Alkotmánytan I*, Osiris Kiadó, Budapest 2007, p. 17-76.

¹⁴Ld. pl. PÁLMÁNY Béla (szerk.) *Az 1848-1849. évi első népképviselői Országgyűlés történeti almanachja*, Magyar Országgyűlés, Budapest, 2002, ad 1023., 1067., 1099., 1217., 1276. oldalak.

nem szabályozta. Különösképpen vonatkozott ez a polgári jogi kapcsolatokra, mivel a polgári korszakban, meghatározott okok miatt (pl. adott jogviszonytípusra nézve hiányzott a törvényhozási hatáskör, így azért, mert. egy időben a Kiegyezésig, 1867, a Telekkönyvi rendtartás tekintetében), vagy amiért, nem került sor a polgári jogi kódex megalkotására. Igaz, a polgári jog egyes területein a XIX. század első felében hatályba léptek az egyes rész-törvények. Mint fennebb említettük, pl. még a Széchenyi törvényhozás szakaszában, a Kisajátítási Törvény, a Közkereseti Társágokról szóló törvény. a Csódtörvény, majd a XIX. század második felében, a Kiegyezés után (a Kereskedelmi Társaságokról szóló 1875. évi törvény, a Csjt.-ek 1896, stb.). Tegyük hozzá, nem utolsó sorban, a fennebb említett modernizált Pp. 1911. Folyamatosan jöttek létre a XIX. század második felében, *rész-kódexek tervezetei* (kötelmi jog, dologi jog, családi jog, öröklési jog), majd a XX. század elejétől (1900-tól) a *teljes kódex-tervezetek*, beleértve az 1928. évi, a polgári jog összes ágát átfogó, egyébként európai szintű *Magánjogi Törvényjavaslatot*.

1849. után (1852) császári pátenssel az *egész ország területére nézve bevezetésre kerül az Osztrák Általános Ptk.* (1811). Majd az *Országbírói Értekezlet* (1861) (császári egyetértéssel) *visszaállítja a magyar törvényeket, azaz helyre állítja az időközben megszüntetett országgyűlési jogalkotói tevékenységet.* Igaz, az Értekezlet által megalkotott provizórikus törvény (*Ideiglenes Törvénykezési Intézkedések*, kb. 240 paragrafussal) *hatályban tartják az 1855. évi osztrák telekkönyvi rendtartás szabályait, az új magyar vonatkozó törvény hatályba lépéséig*, amire a telekkönyvi jogra vonatkozóan is, a XIX. század hetvenes éveiben végül is, sor került (Imling Konrád tudományos közreműködésével). Hozzá fűzhető, hogy a magyar rendi jogfejlődés szakaszában az ingatlan-nyilvántartást, az ún. *hiteles helyek* gyakorolták, azaz az egyházi evidenciák.

A korabeli, különösképpen a polgári korszakban fogant magyar kúriai precedensjog a törvénnyel nem szabályozott jogviszonyok tekintetében kreatív, *jogfejlesztő* jellegű és ezzel együtt európai szintű volt. Vonatkozik ez pl. a Kúria (Curia) kártérítési jogot érintő XIX. század második felében fogant állásfoglalásaira. A megelőző magyar kárfelelősségi jog kizárólag a vétkességen alapult. A veszélyes üzemek elterjedésével, pl. vasúti közlekedés, vagy a bányászat terén, a Curia bevezeti az objektív, vagyis vétkességtől független, *veszélyes üzemi felelősséget*. A későbbi törvényi jogszabályok megalkotására, továbbá javaslataira (pl. az 1928. évi Mtj.-re) a rugalmasnak, jogfejlesztőnek mutakozó bírói gyakorlat jelentős hatást gyakorolt. A kúriai álláspontok, ezen túlmenően az

alsófokú bíróságok gyakorlatára jelentős hatást váltott ki. A korabeli (XX. század 3-4. évtizede) bírói *gyakorlat hivatkozott az Mtj. szabályaira*, úgy mint jogszabályokra, habár ez csupán országgyűlési tárgyalást nyert, de hatályba nem lépett. Azokat a jogviszonyokat illetően, amelyek törvényi szabályozást nyertek, a kúriai gyakorlat *jogértelmezési* úton fejlesztette tovább.

A történeti értelemben vett, *kódex - jellegű* jogforrásokat illetően, különös, kiemelkedő helyet foglal el *Werbőczy István Tripartituma*, Hármaskönyve (1514-1517), alapvetően az uralkodói dekretális jog és a magyar szokásjog (hasonlóképpen a német rendi korszak jogában: Sittenrecht, vagy a francia rendi jogban: coutume) szisztematizált szabályrendszere. Míg a korabeli coutume-ok előfordulóan egyszerű collatiók, jogszabálygyűjtemények, azaz nem szisztematizált szokásgyűjtemények voltak, a Tripartitum *rendszerezett* volt. Szabályozási tárgya szerint e kódex *teljes*, mert felöleli a korabeli köz- és magánjogot. Jogszabályainak *tartalmi* összetevői, tagolása tekintetében pedig hármas, ugyanis kombinációját képezi a) a valamikori *királytiükröknek*, de hát a *dekretális*, törvényi jognak; b) az *egyházjog magánjogi vonatkozásainak*, vagy másszóval, az ún. *erkölcsi normáknak* (pl. aquincói szt. Tamásnak tulajdonított szentenciája révén - ne tegyél másnak olyat, amit magadnak sem kívánsz); és c) az addigi íratlan, vagy írott *szokásjognak*. A *törvény és a szokás konkurenciája* esetében (tehát amennyiben a szokás ellentétes a törvénnyel), főszabályként előnyt adott (a korabeli hasonló európai középkori német és francia szokásjogi kódexekkel megegyezően) a vonatkozó szokásnak. Oly módon, hogy az utóbbi "lerontja" a törvényt.¹⁵

Werbőczy kodifikációja tartalmazza a *jognak felosztását* is, mint a) a köz- (ius publicum) és *magánjogra* (ius privatum), b) az *ember alkotta (változó) jogra* (humani juris) és a *természetjogra*, azaz az "Isteni

¹⁵ Ld., WERBŐCZY István, *Tripartitum*, Téka Kiadó, Budapest, 1990, XII. 3. paragrafus: „a szokásnak háromféle ereje van, magyarázó, törvénytől és törvényrontó.” Werbőczy szerint, amikor a törvény kétes értelmű, a helyi szokásokhoz kell folyamodnunk, és ha ez kellő felvilágosítást nyújt, nem szabad eltérni attól az értelemről, amit a szokás neki tulajdonított (op. cit. 47. oldal.). A XIII. cím szerint, ha a törvény vagy fejedelmi rendelet ellenkezik egymással, ha a törvény régebbi az utána kialakult szokással és az utóbbi általános, akkor legyőzi a törvényt és fordítva, ha szokás régebbi mint a törvény, nem győzi le a törvényt. (op. cit. 47 - 48 oldal).

jogra” (divinae juris), mint “*változatlan* jogra” nézve.¹⁶ Ebben a felosztási rendszerben, kétségtelen eredeti vonásai mellett, e magyar szokásjogi kódex a római jogi hatásokat mutatja fel.

Werbőczy kódexében megszabja a *bírói függetlenség* követelményét is. A bíró csak az lehet, aki megfelelő *képzettséggel*, jogvégzettséggel rendelkezett, beleértve azt is, hogy a hazai jog ismeretét illetően megfelelő tanúsítványa volt. Werbőczy a bírótól a jogalkalmazás során megköveteli a *pártatlanságot*, a bíró személyiségével kapcsolatosan pedig a *feddhetetlenséget*.¹⁷ E követelmények tekintetében Werbőczy kódexe szinte “*anticipálta*” az 1869. évi IV. törvény vonatkozó rendelkezéseit.

A bírói függetlenség és a jogszabályokhoz kötöttség az európai és magyar jogban

A polgári korszakban kialakult európai és magyar jogelmélet álláspontja szerint a bírói függetlenség azt jelenti, hogy *kizárt* a jogalkalmazás során a bíró “*kívülről*” (más hatóságtól) történő, *utasíthatósága*, s ilymódon a bíróságot a jogalkalmazás során, csupán az általa megállapított tényállásra nézve, az *előzetesen megalkotott törvényi jogszabály kötelezi*.

A magyar történeti *precedensjogban* ez hasonlóképpen volt, azzal a különbséggel, hogy a bírót az előzetesen, hasonló jogesetben meghozott legfelsőbb bírósági állásfoglalás értelemszerűen kötelezte. Maga a *precedens* pedig, méltányosságokon alapult.

A *precedensjogtól megkülönböztethető* a Kúriának, jogegységet szorgáló, a hatályos magyar alaptörvényi rendelkezések és bíróságokra

¹⁶ WERBŐCZY, *Tripartitum*, op. cit., II. cím, 3, 4. paragrafus) a *Jogról és a jognak felosztásáról*, c. 3. paragrafusában, szól a *közjogról* és a *magánjogról*. Az első az ország kormányzásáról, a másik *különjog*, amely az egyes emberek érdekeit szabályozza. Werbőczy a *természetjog* alatt az összes nemzetnek közös joga (...) mely Mózes törvényéből ered, mely szerint *mindenki köteles úgy viselkedni mással szemben, mint akarja, hogy más viselkedjék az ő irányában*. (op. cit., 29-30. oldal).

¹⁷ Ld. WERBŐCZY, *Tripartitum*, op. cit., XIII. cím (a bíró, a bíraskodás, a per, a felek, az igazság melynek tárgya a jog); XIV cím, 1 -6. paragrafusok; XX cím, a bizonyítékokról; XVI cím, a bírói meggyőződésről). Ezek között: mi szükséges a bíraskodáshoz, az igazságnak keresése a helyesen mérlegelő belátás alapján; a bírónak nem szabad kedveznie az egyik félnek a másik fél kárára, a bírónak figyelemmel kell lennie a méltányosságra, ne legyen kívülről befolyásolható, a bizonyítékok alapján kell döntsön, stb.), op. cit. 50 -59. oldal.

vonatkozó törvények értelmében, az alsó fokú *bíróságokat kötelező jogegységi álláspontjától*.¹⁸ Ez utóbbi ugyanis úgy tűnik, nem “precedens”, bírói jogalkotást jelentő, törvény mellett megjelenő, különálló, “párhuzamos” jogforrás, hanem a hatályos törvények *helyes és egységes értelmezését* szolgáló, alapvetően a *törvények értelmezését* jelentő álláspontok sora.¹⁹ Vannak ugyan a kortárs magyar jogelméletben olyan álláspontok is, melyek szerint az alsófokú bíróságokat kötelező, általános jellegű kúriai elvi állásfoglalások és jogegységi határozatok, jogi természetük szerint, *precedensnek*, azaz a törvény „melletti” külön jogforrást képező normáknak minősíthetők. Álláspontjukat arra alapozzák, hogy a Kúria jogegységi határozatai nemcsak a helyes jogértelmezéshez, hanem ezáltal a *jogfejlesztéshez* is hozzá járul. A jogfejlesztés pedig nem más, mint a *törvény „továbbgondolása”*. A mai magyar jogra nézve, helyesebbnek tűnik az az álláspont, mely a jogegységi határozatok jogi természetét illetően, elsősorban a *törvényeknek a jogalkalmazás során történő helyes és alsófokú bíróságokra nézve kötelező egységes értelmezését* láttatják. A hatályos magyar jogban a Kúria jogegységi álláspontjai tehát kötelezik az alsófokú bíróságokat. A kúriai jogegységi álláspontok azokra a jogszabályokra, azaz jogintézményekre vonatkoznak, amelyek az alsófokú bíróságok által, azonos tényállásra nézve, alkalmazásuk során, *egymástól eltérő gyakorlatot* (jogi állásfoglalást) mutattak fel.

Ilyen szerepe a legfelsőbb bíróságoknak *más országokban* is van, vagy volt, főként az osztrák és magyar jogszabályok hatására (pl. *volt Jugoszláviában és „utódállamaikban”*). Vannak azonban különbségek.

¹⁸ Az Alaptörvény 26. cikkének (1) bekezdése értelmében „A bírák függetlenek és csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélezési tevékenységükben *nem utasíthatóak*. A bírákat tisztségükből csak sarkalatos törvényben meghatározott okból és eljárás keretében lehet elmozdítani. A bírák nem lehetnek tagjai pártoknak és nem folytathatnak politikai tevékenységet”. Az Alaptörvény 25. cikkének (1) bekezdése szerint „A bíróságok *igazságszolgáltatási tevékenységet* látnak el.” /Nota bene, argumentum a contrario: tehát a bírósági tevékenység köréből kizárt a jogalkotási tevékenység/. (2) A rendes bíróságok döntenek büntetőügyben, magánjogi jogvitában és a törvényben meghatározott egyéb ügyben. A rendes bírósági szervezet legfőbb szerve a Kúria, amely biztosítja a *rendes bíróságok jogalkalmazásának egységét*, a rendes bíróságokra *kötelező jogegységi határozatokat* hoz. Ld. pl. in: *Magyarország Alaptörvénye*, Patrocínium, Budapest, 2019, 30-31. oldal.

¹⁹ V.ö.: KENGYEL Miklós, Magyar polgári eljárásjog, op. cit. ad. 96. oldal. A szerző utal arra, hogy az 1997. évi bírósági szervezeti törvény, a korábbi *elvi irányítás* helyett, bevezeti a *jogegységi* eljárást (Bsz. 27-33. paragrafus). Ennek keretében az LB jogegységi határozatokat hoz és *elvi bírósági határozatokat* tesz közzé, mégpedig a *joggyakorlat továbbfejlesztése és az egységes bírósági gyakorlat biztosítása* céljából.

Egyes országokban (említett „utódállamokban”) a legfelsőbb bíróságnak ugyan van konkrét jogesettől független, jogegységet szolgáló általános, vagy különleges állásfoglalás kialakítását célzó határozathozatali hatásköre, de ezek nem közvetlenül, jogi értelemben véve kötelezik az alsófokú bíróságokat, hanem annál fogva, hogy ezen állásfoglalások jogi érveinek meggyőző volta mentén gyakorolnak hatást az alsófokú bíróságok jogalkalmazására. Ennek a jogfelfogásnak az alapja, az illető országok elméletében, abban nyertek megállapítást, hogy a bíróság, beleértve az alsófokú bíróságokat, ismerik a jogot, azaz kötelesek a jogot ismerni (*iura novit curia*). Tehát, minden bíróság, az alsófokú is, a törvényhez kötött és akár azonos hatalmi ág instancionális, felsőbb fórumai által sem utasíthatóak. Figyelemre méltó álláspont. Ebben az álláspontban azonban egyfelől az kifogásolható, hogy azonos jogesetben az alsófokú bíróságok a bevett, az egyes jogintézmények során és az egyedi ügyekben meghozott kasszációs, illetőleg felülvizsgálati ítéletek által, a legfelsőbb bírósági gyakorlattól elvben eltérően ítélezhetnek, ami megkérdőjelezheti a jogegységet. Másfelől, ez az álláspont (a legfelsőbb bíróság nem konkrét esetre vonatkozó „elvi” álláspontjának mellőzése) azért is vitatható, mert a jogállamban, jogvita esetében, ennek a vitának feloldása céljából, nemcsak egymagában a *bírósághoz fordulás joga* szavatolt, hanem az is, hogy az alsófokú bíróság által meghozott határozatok kapcsán biztosított a *jogorvoslathoz való jog* is. Ha az említett jogismereti vélelem „abszolút” (*juris tantum*) és nem megdönthető (*presumptiones iuris et de iure*) lenne, ez a jogi út fogalmát szervesen képező, szavatoló, rendes és rendkívüli jogorvoslati rendszert is megkérdőjelezné. Így jogdogmatikai szempontból helyesebbnek és jobbnak tűnik, ha már vannak, a kötelező és nem fakultatív érvényű legfelsőbb bírósági jogegységi határozatok útja és módja.

A francia jogban, a polgári korszakban bevezetett strict hatalomági elválasztás eredményeképpen, a Legfelsőbb Bíróság (*Cour de cassation*) szerepe tisztán kasszációs, *semmitőszéki* jellegű, az alsóbb fokú bíróságok kötelesek újra tárgyalni a Legfelsőbb Bíróság által törvényellenesnek minősített, megsemmisített határozatot.²⁰ Közben a Legfelsőbb

²⁰ Ld. pl. SARGOS, *Principes généraux du droit privé dans jurisprudence de la Cour de cassation*, Juris-Classeur périodique (JCP), 2001. I., p. 306; *ibid*, *Les piliers de la sagesse du droit*, 2015, no 34; GRIEDEL, *Principes généraux du droit*, Recueil Dalloz (D.) 2002, Chronique (Chron.) 228 et 345; MORVAN, *Visas de principes dans la jurisprudence de la Cour de cassation*, Le petites affiches (LPA) juin 2005; a jogszabályok hierarchiájáról, ld. BEIGNIER et MOUTON, *Constitution traité*, Recueil Dalloz (D).

Bíróság csupán azokról az esetekről tárgyal, amelyek hozzá, egyedi rendkívüli perorvoslattal érkeztek be és csupán jogkérdésekkel kapcsolatos, tényállást nem érintő módon. (Rendkívüli) jogorvoslati folyamodvány (Revision) nélkül a Legfelsőbb Bíróság nem tárgyal, nem hoz konkrét esettől független elvi vagy jogegységi állásfoglalásokat. Lévén, hogy a francia jogfelfogás szerint a törvény mindent “megmond”, nem kell hozzá külön jogforrásként szereplő bíróságtól eredő önálló jogforrási “toldalék.” A bíróságnak nem az a „dolga”, hogy jogot alkosson, ezt helyette a törvényhozó végzi el, hanem az, hogy a törvényhozó által megfogalmazott jogszabályt ennek szavával és rendeltetésével összhangban alkalmazza. Mégis, a francia jogban a Legfelsőbb Bíróság egyes esetekben meghozott ítéletei, semmitőszéki jogkérdések kapcsán megfogalmazott indoklása által jelentősen hozzá járultak és járulnak, az alsó fokú bíróságok jogalkalmazása során, az azonos tényállású esetekben, a helyes jogértelmezéshez.

Elvben így van, azaz hasonlóképpen van a német jogban is. A német jogban ugyanis a Szövetségi Bíróság (*Bundesgerichtshof*), egyedi esetekben, jogkérdésekről hoz (semmitő jellegű) döntést, az eléje tárt, konkrét, rendkívüli (felülvizsgálati, vagy törvényességi) perorvoslattal kapcsolatos esetekben.²¹ A bíróságok eljárását, hatáskörét és szervezetét, beleértve a Legfelsőbb Bíróságot, elsőként az 1877. január 27. *Bírósági szervezetről szóló törvény* (Ld. Einführungsgesetz zum Gerichtsverfassungsgesetz), valamint az 1877. január 30.-ai *Polgári perrendtartásról szóló törvény* (ZPO- Zivilprozessordnung) szabályozta. Az utóbbi kezdetben a francia polgári eljárásjog (1850) hatását (amint ez a Hannoveri regionális jogban recipiálva volt), ám a későbbi, századfordulói reformja során, az osztrák 1895. évi (Klein által megalkotott) ZPO (viszont-) hatását mutatta fel. Klein az osztrák Pp-ben (1895) ugyanis „elhárította” eredeti német példaképeinek (ZPO, 1877) azon hátrányait, melyek a felek szabad rendelkezésének túlmértékű (adott esetkörben visszaélhető) kiter-

2001, Chronique (Chron.), p.1636; DUBOUIS, MÉLANGES BOULOIS, Le juge français et le conflit entre norme constitutionnelle et norme européenne, Dalloz, Paris, 1991; az alkotmányosság elsőbbségéről, ld. D. SIMON, Les juges et la priorité de la question prioritaire de contitutionnalité (Ord. no 58.1067 du 7. nov. 1958, art. 23-1, Revue Critique de droit international privé, Dalloz (Rev. Crit.DIP), 2011, p. 111.

²¹Ld., GVG (*Gerichtsverfassungsgesetz*), Bundesgerichtshof, 132, 133. paragrafusok, ld. pl. in: Heinz THOMAS Hans PUTZO, Zivilprozessordnung, Verlag C.H. Beck, München, 2005, 1425-1426. oldal.

jesztésében nyilvánultak meg, leszűkítvén a perrel való szabad rendelkezés eseteit.²² A legutoljára 2005-ben jelentősen módosított 1877. január 30.-ai német ZPO (Zivilprozessordnung),²³ a Legfelsőbb Bíróság *jogértelmezési és jogegységesítési* funkcióján, hatáskörén, nem változtatott. Ugyanis, a német Legfelsőbb Bírósághoz való fordulás (a ZPO 543, 566. paragrafusainak értelmében), csupán a felülvizsgálati eljárásban lehetséges (Zulassungsrevision), mégpedig a *jog alapvető jelentésével* vagy jelentésének *továbbfejlesztésével*, továbbá a *jogegység biztosításával* kapcsolatban.²⁴

Artur Nikisch, egyike az anno, korabeli, angol, francia, avagy a szovjet Satzungszonek által, megosztott, különböző, egymástól eltérő felülvizsgálati jogforrás-rendszerek kitűnő ismerője volt. A korabeli, Németországban ő volt az egyik, általánosan elismert, legjelesebb polgári eljárásjogász. Szerinte, ilyen (megosztott és különböző jogcsaládokhoz tartozó joghatósági) körülmények közepette a Legfelsőbb Bíróságnak a feladata az, hogy az előtte felülvizsgálati eljárásban megtámadott jogerős másodfokú bírósági állásfoglalás tekintetében a jogkérdésre (ZPO, 549. paragrafus) szorítkozzon és csak kivételesen térjen ki a tényálláskérdésre.²⁵ A Nikisch által ismertetett felülvizsgálati eljárásjog, (a magyar eljárásjogban régtől és ma is alkalmazott tétel szerint), a jogalkalmazás során, a *Legfelsőbb Bíróság független a parlamenti és kormányzati utasítástól, és a bírót csupán a jogesetet megelőzően meghozott törvény kötelezi.*²⁶

A német ZPO 573-591. paragrafusai szerint, a Legfelsőbb Bíróságnál csupán egyedi esetben kezdeményezhető a semmisségi, a perújrafelvételi és az előző helyzet helyreállítására irányuló kérelem, amellyel

²² Walter H. RECHBERGER, Daphne Ariane SIMOTTA, *Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren*, 6. Auflage, Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2003, 2. oldal, 3. sz. széljegyzet.

²³ Ld. Peter GOTTWALD, (szerk. és előszó), *ZPO - Zivilprozessordnung, Gerichtsverfassungsgesetz, Rechtspflegegesetz, Kostenrecht*, EuGVO, 44. Auflage, 2008, deutsche Taschenbuch Verlag, München 2008, 313. oldal, 373. oldal.

²⁴ Ld. Peter Gottwald, (előszó), *ZPO - Zivilprozessordnung, Gerichtsverfassungsgesetz, Rechtspflegegesetz, Kostenrecht*, op. cit., XI. oldal.

²⁵ Ld., Artur NIKISCH, *Zivilprozessrecht*, JCB Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1952, 494.- oldal, par. 125 (Rechts- und Tatfrage – Jog- és ténykérdés).

²⁶ Ld. Friedrich LENT, Ottmar JAUERNIG, *Zivilprozessrecht*, dreizehnte Auflage, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München und Berlin, 1966, 23. oldal, 1. a): „A bírói függetlenség a hatalomági megoszlásból következik.”

jogerős bírói döntés támadható meg. A Legfelsőbb Bíróság megsemmisítheti a megtámadott jogerős döntést, és újratárgyalás végett, ugyanannak a bíróságnak adja át az ügyet, mely a jogerős döntést meghozta.²⁷

A német ZPO 286. paragrafusában szabályozza a bíróságnak a *bizonyítékok szabad mérlegelésének, értékelésének elvét* (Beweisbewürdigung). E szerint (1) a bíróság, figyelemmel a perceselexmények teljes tartalmára és a bizonyítékok felvételére, *szabad meggyőződése szerint határoz arról, hogy egy tényállítást igaznak vagy hamisnak tartja-e.* (2) A bizonyítási jogszabályokhoz a bíróság, e törvény által megszabott keretben, kötve van. A kommentárirodalom szerint a tényállítás bizonyított, ha a felvett bizonyítékok alapján a bíróság *meggyőződött* arról, hogy az valós, azaz *igaz*. Ez azonban nem abszolút, mert nem zárja ki az ellenkezőt. A joggyakorlat kialakította a *bizonyítottság különböző fokait* (valószínűség, magas szintű valószínűség, valóság, azaz ún. materiális igazság). A polgári perben a bíróság főszabályként elegendőnek tartja a valószínűséget, vagy ennek magas fokát. Kivételesen, ha a polgári perben, az anyagi jogszabály értelmében, szükséges az „abszolút” igazság kiderítése, ehhez a bíróságot az *officiális elv* (Untersuchungsgrundsatz – nyomozási elv) segíti elő. Rendszerint a bizonyítottsághoz elegendő a bíróság meggyőződése arról, hogy egy tényállítás igaz, azaz magas szintűen valószínű, mivel összhangban van az erről szóló bizonyítási eszközök eredményével. A német bírói gyakorlatban, a jogirodalom megállapítása szerint, azonban ez korántsem egyszerű, mert a bíróságnak meg kell indokolnia, miért tartotta hitelesnek és valósnak az egyik tanú vallomását, a másik tanút miért nem, vagy egyik szakértői véleményt miért fogadta el, a másikat miért nem. Különösképpen az orvosi műhibákkal kapcsolatos szakértői véleményeket, a betegjogokra tekintettel, a bíróság kritikus gondossággal kell figyelembe vegye.²⁸

Hogy a Legfelsőbb Bíróságnak elsősorban jogértelmezési, és jogegységesítési, előfordulóan azonban jogfejlesztési szerepköre is van, hasonlóképpen van az *osztrák jogban* is.²⁹ Az osztrák polgári perrendtartás-

²⁷ Ld. Peter Gottwald, (előszó), ZPO - Zivilprozessordnung, Gerichtsverfassungsgesetz, Rechtspflegegesetz, Kostenrecht, op. cit., 146-151. oldal.

²⁸ Ld. Heinz Thomas, Hans Putzo, Zivilprozessordnung, op. cit., 2005, 448. oldal.

²⁹ Az osztrák polgári perrendtartás, pontosabban igazságszolgáltatási jogszabályok első reformját Mária Terézia uralkodása idejében indítványozták, de meghozatalára majd csak halála után került sor (1781. évi Általános bírósági törvény – *Allgemeine Gerichtsor-*

ról szóló, meghozatalától kezdődően, időközben többször módosított törvény (Zivilprozessordnung, vom 1.8. 1895, pl. Bundesgesetzblatt I 2004/128)³⁰ 502. paragrafusának (1) bekezdése szerint, a másodfokú ítélet ellenében a felülvizsgálati eljárás (a Legfelsőbb Bíróságon) csak akkor kezdeményezhető, ha az ítélet meghozatala *jogkérdéstől* függ és az eljárás szükséges valamely olyan anyagi- vagy eljárásjogi vitás kérdés megoldása céljából, amely a *jogegység*, a *jogbiztonság* vagy *jogfejlesztés* szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bír, különösképpen akkor, ha a másodfokú bíróság álláspontja eltér a Legfelsőbb Bíróság (korábbi) gyakorlatától, vagy amennyiben ilyen joggyakorlat hiányzik, avagy ugyan van, de nem egységes.³¹ A Legfelsőbb Bíróság tehát egy vitás jogkérdés rendkívüli perorvoslat, felülvizsgálati kérelem (Revision) útján benyújtott igény eldöntésével foglalkozik, azzal, hogy ő az alsó, azaz másodfokú bíróságok által megállapított tényálláshoz kötve van. A Legfelsőbb Bíróság hatáskörébe ezek szerint a jogegység, a jogbiztonság megőrzése és a jogfejlődés meghatározása tartozik („Leitfunktion.”),³² illetőleg hozzá, főként jogkérdések kapcsán lehet folyamodni. Tehát a Legfelsőbb Bíróságnak elvben nincsenek egyes konkrét esetektől független, általános, al-

dung- által). Ezt követően, 1796.-ban, új törvény meghozatalára kerül sor, amely az előzőtől kevésbé különbözött, azzal a tervvel, hogy Nyugat Galíciában és Bukovinában nyerjen alkalmazást (*Westgalizische Gerichtsordnung*). E törvények meghozatalának történetéről, ld. Raban Freiherr von CANSTEIN, *Lehrbuch des Geschichte und Theorie des Oesterreichischen Civilprozessrechtes I*, Berlin, 1880, 163. oldaltól.

³⁰ Ld. *Gesetz vom 1. August 1895. über das gerichtliche Verfahren in bürgerlichen Streitigkeiten – Zivilprozessordnung – ZPO*, BGBl 1895/113, zuletzt verändert, BGBl. I 2006/7, BGBl I 2009/30, *zuletzt novelliert* (legutolsó novellák), *BGBl (Bundesgesetzblatt) I 2013* (VfGH). Ld. e törvény megalkotójának XIX. század végi munkáját, KLEIN, *Vorlesungen über die Praxis des Zivilprozesses*, 1900.

³¹ Ld. pl. Peter MAYR, Hans BROLL, *Zivilverfahrensrecht*, 6. Aktualisierte Auflage, Verlag Österreich, Wien, 2007, ebben: ZPO, Revision, 127. oldal; Werner DORALT (szerk.), bearbeitet (feldolgozta) von Heinrich STUMVOLL, *Kodex des österreichisches Rechts, Zivilgerichtliches Verfahren*, 2012/13, Lexis Nexis, Wien, 2012, ebben: ZPO, Revision, Par. 502, (1) bekezdés, 157. oldal.

³² Ld. Walter H. *Rechberger*, Daphne Ariane *Simotta*, *Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren*, op.cit. 472. oldal; Georg E. KODEK, Peter G. MAYR, *Zivilprozessrecht*, 2. Auflage, facultas.wuf, Wien, 2013, 84-86. oldal, 142. széljegyzet; Walzel von WISENTREU, *Der Bundesstaat und die ordentliche Zivil- und Strafgerichtsbarkeit – Rechtshistorische, verfassungsdogmatische und rechtspolitische Aspekte*, in: SCHAMBECK (Hrsg), *Bundesstaat und Bundesrat in Österreich*, Wien, 1997, 104. oldal.

sófokú bíróságokra kötelező állásfoglalásai. Mégis, az osztrák Legfelsőbb Bíróságnak, - ugyan egyes esetekből eredő - jogfejlesztést, vagy helyes jogértelmezést célzó, a jogkérdéssel kapcsolatos állásfoglalások rendelkező részében vagy indoklásában fellelhető gyakorlata, mely az alsófokú bíróságok gyakorlatára hatást gyakorol.

Egyébként, az osztrák polgári eljárási jogban az Alaptörvény (Art. 87 B-VG / Bundesverfassungsgesetz, BGBl 1930/I) szavatolja a bíróság *függetlenségét, tárgyilagosságát* és konkrét esetben valamely fél irányában történő elfogultságának tilalmát, azaz *pártatlanságát*.³³ A B-VG 94. szakasza szerint a bíróság a *közigazgatás minden instanciájától el van választva*. Ez azt jelenti, hogy a bírósági és közigazgatási szervek közötti jogorvoslati út kizárt, de ez nem akadályozza meg a *közigazgatási végzések anyagi jogi kontrollját a független bíróságok által*.³⁴

Összefoglaló helyett

A bíróság joghoz kötöttsége és a közigazgatási utasíthatóság kizárása. Az 1869. évi bírói hatalomról szóló IV. törvény az ún. *sarkalatos* törvények körébe tartozik. Annál fogva, hogy megalapozta a bírói függetlenséget. E törvény szavatolta, hogy a bíróság, a jogalkalmazás során, más, különösen közigazgatási jellegű hatalmi ágaktól független és kizárólag a jogszabályokhoz kötött. E törvény alapjául szolgált, a történelmi Magyarország teljes területén, a bírósági szervezet megújításának, modernizációjának.

A tárgyalta törvény szerint a bíróságot a jogalkalmazás során elsősorban a törvények kötelezik, de adott jogviszonytípusra nézve (a törvény hiánya, vagy joghézag esetében) a bevett szokásjog is kötelezte a bírót.

³³Ld. Walter H. *Rechberger*, Daphne Ariane *Simotta*, *Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren*, op. cit., 19. oldal, 50. széljegyzet.

³⁴Ld. Walter H. *Rechberger*, Daphne Ariane *Simotta*, *Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren*, op. cit., 12-13. oldal, 27. széljegyzet. Ld. a további vonatkozó jogirodalmat: HELLBLING, *Die Trennung der Justiz von der Verwaltung in historischer Schau*, Juristische Blätter, 1948, 610 oldal; SCHIMA, *Wandlungen in der Beziehung von Justiz und Verwaltung*, Österreichische Juristen Zeitung, 1955, 522. oldal; MAYER, *Funktion und Grenzen der Gerichtsbarkeit im Rechtsstaat*, 11. ÖJT (Österreichische Juristentag), 1991 I/1; NOVAK, *Zivilprozess und Gewaltentrennung*, Festschrift für Jellinek, Wien, 2002, 199. oldal, stb.

A bírák állami bérezése. E törvény a bírói függetlenséget nemcsak a bíróságoknak más hatalmi ágaktól való elválasztása útján érvényesítette, hanem azáltal is, hogy a bíró, jogalkalmazási tevékenysége függetlenségének biztosítása céljából, költségvetési eszközök útján nyerte el bérezését. A bíró, a törvény értelmében nem végezhetett más kereső tevékenységet.

Jogvégzettség. A bíró csak a megfelelő jogvégzettséggel rendelkező személy lehetett.

Az áthelyezés kizárása. A bíró, e törvényi jogszabály értelmében, nem volt áthelyezhető.

Pártatlanság, pártonkívüliség. Függetlenségének és pártatlanságának alátámasztásául, a bíró nem lehetett valamely pártnak tagja.

A bírói függetlenséget alátámasztó magyar szabályozási reform a XIX. sz. második felében. Curia. A bírósági hatalom gyakorlásáról szóló törvényt számos más, a bírói függetlenséget alátámasztó bíróság-szervezési, szervezeti törvény meghozatalára is sor került. A Curia, a Legfelsőbb Bíróság legfelsőbb ítélkezési, jogegységi és jogfejlesztési hatáskört nyert el, szemben a Curia korábbi hatáskörétől, mely megelőzően, a precedensjogi fejlődésmeneti szakaszban, a törvénnyel nem szabályozott jogviszonyok tekintetében, méltányossági és szokásjogi keretben, jogalkotási hatáskörrel is rendelkezett. Létre jöttek az általános és a különleges (speciális) bíróságok.

A korábbi (hagyományos) Curia és az új Kúria hatásköre. E tanulmányban a Kúria hatályos jogszabályok szerinti hatásköre a korábbihoz hasonló, de nem teljesen azonos. A mai Kúria legfelsőbb, egyes esetekre vonatkozó ítélkezési fórum szerinti hatásköre mellett, jogegységet biztosító hatásköre van. Azáltal, hogy az alsóbb fokú bíróságokra nézve, konkrét jogesettől eltekintve, kötelező jogegységi állásfoglalásokat hozhat meg. Ennek jellemzője a helyes jogértelmezés és nem a jogalkotás. Mégis, marad a Kúria hagyományos hatásköre, amely a helyes jogértelmezés mellett, a törvényi jogszabályoknak jogértelmezés útján való mélyítésében, vagyis a jogfejlesztésben nyilvánul meg.

A bírói függetlenség a külföldi jogban. E tanulmánynak a bírói függetlenségre vonatkozó külföldi jogrendszerekre való kitékintése elsősorban azt emeli ki, hogy nem tipikus az egyes esetektől független, általános, vagy speciális jellegű jogegységi határozat, mely kötelezné az alsófokú bíróságokat. A külföldi legfelsőbb bíróságok hatáskörét illető tanulmányrész arról szól, hogy a strict hatalomági megoszlás értelmében, a

legtöbb (nyugat) európai országban a legfelsőbb bíróságoknak nincs jogalkotási, hanem csupán egyes esetekre vonatkozó, felülvizsgálati kérelem alapján kezdeményezett jogalkalmazási hatásköre. Megállapítást nyert mégis, hogy a magyar joghoz hasonlíthatóan, a kontinentális európai legfelsőbb bíróságoknak is, van jogfejlesztést célzó gyakorlata, különösképpen az adott jogkérdéssel kapcsolatos indoklás útján. Annak ellenére, hogy az európai nemzeti jogrendszerek többségére nem jellemzőek a konkrét jogeseteken túlmenő, általános érvényű legfelsőbb bírósági állásfoglalások. Az egyes eseteket érintő, jogkérdésben elfoglalt legfelsőbb bírósági álláspontok és ezek érvelése, hasonló esetben, mérvadóvá válhat az alsó fokú bíróságok által történő jogalkalmazásra nézve.

Appendix. A magyar bírói, igazságszolgáltatási jog, hosszantartó fejlődésmenete során felmutatta, jogértelmező, jogfejlesztő hozzájárulását, mely európai szintű volt és ma is az. Ennek útját és módját az 1869, évi IV, törvény is bizonyítja. Hiszen a jogalkalmazás során kötelezi a bíróságot a joghoz kötöttséghez. E törvény ezt a „függőséget” egyfelől a törvényhez és elismert szokáshoz fűzi. Ma már a törvények vannak előnyben és ez így van rendjén.

Felhasznált irodalom:

- Alaptörvény – Magyarország Alaptörvénye*, Budapest, Patrocínium, KRE ÁJK, Werbőczy sorozat, 2019.
- Alkotmányjogi törvénygyűjtemény* szerk. SZABÓ Zsolt, KRE ÁJK, Werbőczy – sorozat, Patrocínium, Budapest, 2014.
- ARATÓ Balázs (szerk.), *Jogalkotási tükrök* (2010-2018), Patrocínium, Budapest, 2018.
- BEIGNIER et MOUTON, *Constitution traité*, Recueil Dalloz (D). 2001, Chronique (Chron.), p.1636; (a jogszabályok hierarchiájáról).
- BÓDINÉ BLIZNAI Kinga, *A Kúria elnökei*, HVG/ORAC, Budapest, 2016.
- DUBOIS, MÉLANGES BOULOIS, *Le juge français et le conflit entre norme constitutionnelle et norme européenne*, Dalloz, Paris, 1991.
- D. SIMON, *Les juges et la priorité de la question prioritaire de constitutionnalité* (Ord. no 58.1067 du 7. nov. 1958, art. 23-1, Revue Critique de droit international privé, Dalloz (Rev. Crit. DIP), 2011.
- FÖLDI András (szerk és szerző) – KELEMEN M., KISTELEKY K., MÁRKUS E., POMOGYI L., SCHWEITZER G., SIKLÓSI I., *Összehasonlító jogtörténet*, ELTE Eötvös Kiadó, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2012.

- FUGLINSZKY Ádám, KLÁRA Annamária (szerk.), *Európai jogi kultúra - Megújulás és hagyomány a magyar civiliztikában*, ELTE Eötvös Kiadó, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2012.
- GOTTWALD, Peter (szerk. és előszó), *ZPO - Zivilprozessordnung, Gerichtsverfassungsgesetz, Rechtspflegegesetz, Kostenrecht*, EuGVO, 44. Auflage, 2008, deutsche Taschenbuch Verlag, München 2008.
- GRIEDEL, *Principes généraux du droit*, Recueil Dalloz (D.) 2002, Chronique (Chron.) 228 et 345.
- HAMZA Gábor, *A római jog és hatása a modern jogok fejlődésére*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013.
- HAMZA Gábor, *Alkotmányjogi és európai jogi tanulmányok*, Patrocínium, Budapest, 2010.
- HELLBLING, *Die Trennung der Justitz von der Verwaltung in historischer Schau*, Juristische Blätter, 1948., 610 oldal.
- JAKAB András, GAJDUSCHEK György (szerk.), *A magyar jogrendszer állapota*, MTATKJTI, Budapest, 2016, ebben különösen: HOLLÁN Miklós, *Az új Büntető törvénykönyv* (2012. évi C. tv.), *Visszanyúlás a régebbi kódexek tapasztalataihoz*, 344. oldal; MENYHÁRD Attila, *Az új Polgári Törvénykönyv*, 243. oldal; SZENTE Zoltán, *Az Alaptörvény (2012-2015)*, 213. oldal; JAKAB András, SZILÁGYI Emese, *Sarkalatos törvények a magyar jogrendben*, 243. oldal; BENCZE Mátyás, *A magyar bírósági rendszer hatékonyságát és az ítékezés színvonalát befolyásoló strukturális és személyi feltételek*, 415. oldal.
- JAKAB András – MENYHÁRD Attila (szerk.), *A jog tudománya, tudománytörténeti és tudományelméleti írások, gyakorlati tanácsokkal*, HVG/ORAC, Budapest, 2015, ebben különösen: NAGY Ferenc, *A büntetőjog tudománya*, 287-293. oldal, STIPTA István, *A jogtörténet-tudomány kialakulása és helyzete Magyarországon*, 382-418. oldal.
- KENGYEL Miklós, *Magyar polgári eljárásjog*, Osiris Kiadó, Budapest, 2006.
- KLEIN, Franz Joseph, „*Pro futuro. Betrachtungen über Probleme der Civilprozeßreform in Österreich*”, *Juristische Blätter* 1891, Wien 1891.
- KLEIN, Franz Joseph, *Vorlesungen über die Praxis des Zivilprozesses*, 1900.
- KUKORELLI István (szerk.), *Alkotmánytan I*, Osiris Kiadó, Budapest 2007.
- LENT, Friedrich, JAUERNIG, Ottmar, *Zivilprozessrecht*, dreizehnte Auflage, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München und Berlin, 1966.
- MAGYARY Géza, *Magyar polgári perjog*, átdolgozta NIZSALOVSKY Endre, III. kiadás, Franklin Társulat, Budapest, 1940.
- MAYR, Peter – BROLL, Hans, *Zivilverfahrensrecht*, 6. Aktualisierte Auflage, Verlag Österreich, Wien, 2007.
- MAYR, Peter, *Funktion und Grenzen der Gerichtsbarkeit im Rechtsstaat*, 11. ÖJT (Österreichische Juristentag), Wien, 1991 I/1.

- MÁRKUS Dezső (kir. tvszéki bíró, szerk.), *Magyar Jogi Lexicon* (öt kötetben), II. kötet, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1899.
- MEZEY Barna (szerk.), *Magyar jogtörténet*, Budapest, Osiris Kiadó, 1996.
- MEZEY Barna, *Werbőczy István (1458-2542), a Tripartitum atyja*, in: Rubicon, történelmi magazin, 2019/9-10, 13. oldal.
- MEZEY Barna, *A bírói hatalmi ág kialakulásának kezdetei, Az 1723-as évi bíró-sági reform*, in: Rubicon, történelmi magazin, 2019/9-10, 48. oldal.
- MEZEY Barna, *Az 1869. évi IV. törvény jelentősége*, in: „Bírák vagyunk” (szerk. PERES Zsuzsanna), Országos Bírósági Hivatal, Budapest, 2019, 19. oldal.
- MORVAN, *Visas de principes dans la jurisprudence de la Cour de cassation*, Le petites affiches (LPA) juin 2005
- NAGY Adrienn, WOPERA Zsuzsa (szerk.), *Polgári eljárásjog I, II*, második átdolgozott kiadás. Wolters Kluwer, Budapest, 2018.
- NIKISCH, Artur, *Zivilprozessrecht*, JCB Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1952.
- NOVAK, *Zivilprozess und Gewaltentrennung*, Festschrift für Jellinek, Wien, 2002, 199. oldal.
- PÁLMÁNY Béla (szerk.) *Az 1848-1849. évi első népképviselői Országgyűlés történeti almanachja*, Magyar Országgyűlés, Budapest, 2002.
- RECHBERGER, Walter H. - SIMOTTA, DAPHNE Ariane, *Zivilprozessrecht, Erkenntnisverfahren*, 6. Auflage, Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2003.
- SZALMA József, *Közösségi, közös és eltérő elemek a polgári jogi kodifikációban – Különös tekintettel a többször módosított magyar Ptk. rekodifikálására*, Jogtudományi Közlöny, 2001/2. sz. 57-69. old.
- SZALMA József, *Rekodifikation des ungarischen Bürgerlichen Gesetzbuches aus dem Jahre 1959 (beginned im Jahre 1998)*, Annales (Universitatis scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös nominatae), millenniumi kötet, ELTE ÁJK, Budapest, Tomus XLI-XLII/ 2000-2001, 54-80. old.
- SZALMA József, *A polgári jog kodifikációjának általános módszerei – és a magyar Ptk. rekodifikációja*, in: Kodifikáció, Tanulmányok, ELTE ÁJK, Budapest, 2002, 40-69. old.
- SZALMA József, *A „sarkalatos” törvényekről a magyar jogfejlődésben*, Jogtudományi Közlöny, 2002/9. sz. 378-386. old.
- SZALMA József, *A magyar államiság ezer éve* (szerk. CSEHÁK Kálmán, SZALMA József), Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Atlantis, Újvidék, 2001., (ebben a szerző: *A sarkalatos törvényekről a magyar jogfejlődésben*, 17-32. oldal.)
- SZALMA József, *Parlament und Zivilgesetzgebung in Ungarn*, in: Von den Ständenversammlungen bis zum parlamentarischen Regierungssystem

in Ungarn, Studien zur Parlamentarismusgeschichte, Herausgeber: Dr. Gábor MÁTHÉ, Dr. Barna MEZEY, Budapest-Graz, 2001, Eötvös Lóránd-Universität, Budapest, 2001, ebben a szerző a fenti címen: 121-145. oldal.

SZALMA József *Kodifikáció – Tanulmányok – Szakmai tájékoztató a Budapesti Nyári Egyetem hallgatói számára*, ELTE ÁJK, szerk. TAKÁTS Péter, Budapest, 2002. (Ebben a szerző: *A polgári jog kodifikációjának általános módszerei és a Magyar Ptk. rekodifikációja*, 40-70. oldal.)

SZALMA József, *Haupttendenzen im ungarischen (deliktischen) Haftpflichtrecht in der zweiten Hälfte des 19. bis zum ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts mit besondere Berücksichtigung der österreichischen Einflüsse*, 321-335. oldal, in: *Legal Transitions – Development of Law in Formerly Socialist States and the Challenges of the European Union, Rechtsentwicklung in den ehemaligen sozialistischen Staaten und die Herausforderung der Europäischen Union*, szerk. BALOG E., HEGEDŰS A., MEZEY P., SZOMORA Zs., TRASER J.S., PÓLAY Elemér Alapítvány – Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Szeged, 2007.

SZALMA József, *Szabályozási módszerek a magyar polgári jogban 1985-2005*, 669-680 old. in: *A magyar jogrendszer átalakulása 1985/1990-2005 – Jog, rendszerváltozás, EU-csatlakozás*, szerk: JAKAB András, TAKÁCS Péter, I kötet, Bibliotheca Iuridica, az ELTE ÁJK tudományos kiadványai, Acta Congressuum 15. kötet, Gondolat Kiadó - ELTE ÁJK, Budapest, 2007.

SZALMA József, *Deák Ferenc, a jogtudós – a magyar polgári jogalkotás, köz és magánjogi kodifikációk megalapozója*, Acta Facultatis Politico-Juridicae Universitatis Scientiarum Budapestiensis De Rolando Eötvös Nomionatae, tom. XL, ELTE ÁJK, Budapest, 2003, 225-253. oldal.

SZALMA József, *Haupttendenzen im ungarischen (deliktischen) Haftpflichtrecht in der zweiten Hälfte des 19. bis zum ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts mit besondere Berücksichtigung der österreichischen Einflüsse* in: *Rechtsgeschichtliche Vorträge, Jubilémsband No. 50*, Budapest, 2007, 362-375. oldal.

SZALMA József, *Haupttendenzen im ungarischen (deliktischen) Haftpflichtrecht in der zweiten Hälfte des 19. bis zum ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts mit besondere Berücksichtigung der österreichischen Einflüsse*, 321-335. oldal, in: *Legal Transitions – Development of Law in Formerly Socialist States and the Challenges of the European Union, Rechtsentwicklung in den ehemaligen sozialistischen Staaten und die Herausforderung der Europäischen Union*, szerk. BALOG E., HEGEDŰS A., MEZEY P., SZOMORA Zs., TRASER J.S., Pólay Elemér Alapítvány – Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Szeged, 2007.

- SZALMA József, *Der Einfluss des ABGB in der Rechtsprechung des ungarischen Obersten Gerichtshofes (Curia) – Präzedenzen zum Schadenersatzrecht in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts* in: Festschrift für Wilhelm BRAUNEDER zum 65. Geburtstag – Rechtsgeschichte mit internationaler Perspektive, szerk. KOHL Georg, NESCHWARA Christian., SIMON Tomas, Manzsche Verlags- und Univerzitätsbuchhandlung, Wien, 2008, 730 old., 671-686. oldal.
- József SZALMA, *Mađarsko građansko pravo – od precedentnog do kodeksnog prava (razvoj i novi kodeks) /Magyar polgári jog – a precedensjogtól a kódexjogig (jogfejlődés és az új kódex)/*, in: Podjetje in delo, Revija za gospodarsko, delovno in socijalno pravo – Company and Labour – Journal for Commercial, Labour and social Law, (Vállalkozás, munka- és szociális jog , indexált nemzetközi szerkesztésű tudományos folyóirat: IBZ Internationale Bibliographie der geistes- und sozialwissenschaftlichen Zeitschriftenliteratur; WPSA – Worldwide Political Science Abstracts database), Ljubljana, Szlovénia, 2/2018/XVLIIV. szám, a Mednarodno in evropsko pravo (Nemzetközi és európai jogi) rubrikumban, 336-360. oldal.
- SZALMA József, *A természetjogról*, in: A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken, 2016, (megjelent a 2018. évben) szerk: SZALMA József, Dialóg Campus Kiadó, a Nemzeti Közszerzői Egyetem Kiadója, Budapest, 2018, p. 269-294.
- SZALMA JÓZSEF, *Természetjog és magánjogi felelősség*, Glossa Iuridica, KRE ÁJK Budapest, 2016, III. évfolyam, 3-4. szám, 107-135. oldal.
- SZALMA József, *A jog változó és változatlan jegyei – Jogváltozás Pickler Gyula elméletében*, Valóság, Tudományos Ismeretterjesztő Társulat havi folyóirata, Budapest, 2017/5. szám, 96-108. oldal.
- SZALMA József, *A magyar-horvát közjogi kapcsolatok a dualizmus idején*, Jogtudományi Közlöny, MTA Állam- és Jogtudományi Bizottságának folyóirata – 2/ 2017, szám, 98-102. oldal.
- SZALMA József, *Magyarország Alaptörvényéről*, Magyar Jog, Budapest, 2011/11. szám, 651-658. oldal.
- SZALMA József, *A történelmi alkotmány és a sarkalatos törvények*, Miskolci Jogi Szemle 12/2017. szám, 25-38. oldal.
- SZALMA József, CSERVÁK Csaba, *A történelmi/történeti alkotmány és értelmezési kérdései az új magyar Alaptörvény fényében*, Létünk, Társadalom – Tudomány – Kultúra, Újvidék, 2017/2, 9-34. oldal.
- József SZALMA (Jožef Salma), *O kodifikacionom istorijatu Mađarskog građanskog prava i o novom Mađarskom građanskom zakoniku (A magyar polgári jog kodifikációs történetéről és az új magyar Polgári Törvénykönyvről)*, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, Beograd, tom. LXII, 2014/2. sz. 49-68. oldal.

- József SZALMA, *Einfluss des deutschen Willens- und Erklärungstheorie auf europäische zivilrechtliche Kodifikationen und Theorie über Willensgeschäfte*, Journal of European History of Law (Brünn/Brno, Cseh Köztársaság, STS Sciences Center, nemzetközi szerkesztésű tudományos folyóirat), Vo. 1/2016, 146-155 oldal.
- SZALMA József, *A római jog és hatása a modern jogok fejlődésére*, Magyar Tudomány, 2016/2 sz., 251-256. oldal.
- SZALMA József: *Az új magyar Ptk.-ról – tartalma, szabályozási módszere és hatályba lépése*. In: tematikus tudományos közlöny, IPA-projektum: Harmonizacija srpskog i mađarskog prava sa pravom Evropske Unije (A szerb és a magyar jog harmonizációja), Univerzitet u Novom Sadu (Újvidéki Egyetem), Pravni fakultet u Novom Sadu (Jogi Kar), 17-49. oldal.
- SZALMA József, *Az új magyar Ptk. és változásai*, in: Jogalkotási tükör (2010-2018) szerkesztette: ARATÓ Balázs, Patrocínium, 2018, Budapest, 138-190. oldal.
- József SZALMA, *Solidary and Divided Liability of Joint Tortfeasors – with special Regards tho the Provisions of the New Hungarian Civil Code*, Journal on European History of Law, STS – Science Centre, The European Society for History of Law, Brünn-Brno, vol. 8/2017. No. 1, 66-75. oldal.
- SZALMA József, *A precedensjogról*, Új Magyar Közigazgatás, 2011/ 11. szám, 37-41. oldal.
- SZALMA József, *Magyarország Alaptörvényéről*, Magyar Jog, 2011/11. szám, 651-658. oldal.
- SZALMA József, *A precedensjogról*, Jogtörténeti Szemle, Budapest, 2012/ 2. szám, 34-39. oldal.
- SZALMA József, *Entwicklungstendenzen bei der Abgrenzung der zivilrechtlichen von der strafrechtlichen Haftung*, Journal on European History of Law, Nemzetközi tudományos folyóirat, Brünn/Brno, 2011/1. sz. 32-43. old.
- SZALMA József: *Az új magyar polgári törvénykönyvről - jobbító szándékú észrevételekkel*, Valóság, 2012/10, 10-22. old.
- SZALMA József, *Az új magyar Alaptörvény és a precedensjog*, in: A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken (szerk. SZALMA József), kiadó: Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Újvidék, 2012, 129-163. oldal.
- SZALMA József, *Kodexfrage oder einheitliches Arbeitsrecht in ungarischen Recht*, Journal on European History of Law, Brünn/Brno, 2013/2. sz. 118-122. oldal.
- SZALMA József, *A polgári és a kereskedelmi jog kapcsolata az új magyar Ptk fényében*, könyvrész, in: Megújulás a jogi személyek szabályozásában, Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum, IX.,

- szerk. MISKOLCZI Bodnár Péter, GRAD-GYENGE Anikó, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2014, 34-60. oldal.
- SZALMA József, *Európai doktrinális hatások az új Ptk. felelősségi szabályaira*, in: Glossa Iuridica (tematikus szám: Jog és felelősség), KRE ÁJK, Budapest, 2015, II. évfolyam 1-2. sz., 23-34. old.
- József SZALMA, *Serbische und kroatische Übersetzung des ABGB*. In: Ellen BOS/Kálmán PÓCZA (Hrsg) Rechtssysteme im Donauraum – Vernetzung und Transfer, Andrassy Studien zur Europaforschung, Andrassy Universität Budapest-Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2014, 98-119. oldal.
- SZALMA József, *Sérelemdíj – A személyiségi jogok megsértésének magánjogi szankciói az európai és a magyar jogban*, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Acta Caroliensia Conventorum Stientiarium Iuridico-Politicarum, XI, Budapest, 2018.
- SZALMA József, *Ingatlan-nyivántartás –Telekkönyvi jog és eljárás*, ELTE ÁJK, Bibliotheca Iridica, Budapest, Felelős Kiadó, MEZEY Barna, dékán, 2005
- SARGOS, *Principes généraux du droit privé dans jurisprudence de la Cour de cassation*, Juris-Classeur périodique (JCP), 2001. I., 306. oldal, *ibid*, *Les piliers de la sagesse du droit*, 2015, no 34.
- SCHIMA, *Wandlungen in der Beziehung von Justitz und Verwaltung*, Österreichische Juristen Zeitung, 1955, 522. oldal.
- STIPTA István, *A magyar bírósági rendszer története*, DUP Multiplex Media, Debrecen, 1998.
- STIPTA István, *Bírósági szervezet és ítélkezés 1948-1849-ben Magyarországon*, in: Rubicon, történelmi magazin, 2019/9-1059. oldal.
- István STIPTA, *Die vertikale Gewalttrennung*, Gondolat Verlag, Budapest, 2005.
- STUMMVOLL, Heinrich (szerk.), *Kodex des österreichisches Rechts, Zivilgerichtliches Verfahren 2012/13, Zivilprozessordnung, Gesetz v. 1.8.1895 über das gerichtliche Verfahren in bürgerlichen Rechtsstreitigkeiten*, Wien, Lexis-Nexis, 2013.
- THOMAS, Heinz – PUTZO, Hans, *Zivilprozessordnung*, 27. neubearbeitete Auflage, Verlag C. H. Beck, München, 2005.
- TRÓCSÁNYI László, SCHANDA Balázs, CSINK Lóránt közreműködésével, *Bevezetés az Alkotmányjogba, Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*, HVG/ORAC, Budapest, 2012.
- WERBŐCZY István, *Tripartitum*, Téka Kiadó, Budapest, 1990.

Jogszabályok:

- Az 1869. évi iv. Törvénycikk a bírói hatalom gyakorlásáról (szentesítést nyert 1869. évi július hó 14.—én, kihirdettetett az Országgyűlés mindkét házában 1869. év július hó 15.—én, pl. in: „*Bírák vagyunk*”, szerk.: PERES Zsuzsanna, Előszó: HANDÓ Tünde, az OBH elnöke, Országos Bírósági Hivatal (OBH), Budapest, 2019, 7-13. oldal.
- Az *Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés*, válogatta és szerkesztette, OSZTOVICS András, KRE ÁJK, Európai Jogi és Nemzetközi Jogi Tanszék, Werbőczy - sorozat, Patrocínium, Budapest, 2011.
- AGO - *Allgemeine Gerichtsordnung, 1781-* az 1781. évi osztrák Általános bírósági törvény.
- BGB - *Bürgerliches Gesetzbuch*, Stand Juli 2019, – Német Ptk., 84. Auflage, Beck –Texte im dtv, München, 2019.
- GVG - *Gerichtsverfassungsgesetz*, Bundesgerichtshof, (német bíróságokról szóló törvény, Legfelsőbb Szövetségi Bíróság)
- Kodex des österreichischen Rechts* (Hrsg Werner DORALT), Bürgerliches Recht 2019/20, Stand 2019, Zivilrechts- und Zivilverfahrensrechts - Änderungsgesetz, Initiativantrag Gewaltschutzgesetz, Lexis-Nexis, Wien, 2019.
- Polgári perrendtartás* (Pp.) *Új polgári perrendtartás, a 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról* (hatályos: 2018 január 2) - Egységes szerkezetben a 2018. július 1. napján hatályba lépő rendelkezésekkel, Patrocínium, Budapest, 2018.
- Polgári törvénykönyv* – 2013. évi V. törvény a polgári törvénykönyvről, 2013. évi CLXVII. törvény a polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről, stb., (szerk. SZILNER György), HVG/ORAC, NK – Novissima Kiadó. Budapest, 2018.
- WGO - *Westgalizische Gerichtsordnung*, az 1796 – Az 1796-os évi Nyugat galíciai bíróságokról szóló törvény
- ZPO - *Zivilprozessordnung vom 30. Januar 1877*, zuletzt geändert durch Art. 1 EG-Vollstreckungstitel, Durchführungsgesetz vom 18.8. 2005, BGBl. I. S. 2477.

ZUSAMMENFASSUNG

ÜBER DIE UNABHÄNGIGKEIT DER GERICHTE UND DIE GEWALTENTEILUNG IN UNGARN

- Hinsichtlich des IV. Gesetzes über Gerichte aus dem Jahre 1869 –

Die Tendenz der Gewaltenbegrenzung und Gewaltenteilung bei der Entwicklung der Rechtsquellen in Ungarn war immer wieder charakteristisch, jedoch in verschiedenen Formen.

In der Periode des Standesparlaments bestand sie zuerst in Form des Gesetzes über den Widerstand gegen die königlichen Dekrete (Gesetze), jedoch nur zugunsten der Adligen (1222). Im Spätmittelalter erfolgte dies durch die Übernahme der gesetzgebenden Zuständigkeiten und der königlichen Zuständigkeiten zugunsten der Diéta (Standesparlament), später (seit 1830, Gesetze von István Széchenyi) des Parlaments.

In gesetzlich nicht geregelten Teilen während der Entwicklung des sog. repräsentativen (Standes-) Parlaments, aber vielmehr in der Periode der bürgerlichen Entwicklung (Mitte des XIX. und zweite Hälfte des XIX. Jahrhunderts), blieben die Präzedentien des ungarischen Obersten Gerichtshofes (Curia) auch von Rechtsquellenwert. Die Gerichte waren jedoch auch damals an kodifizierte, systematisierte schriftliche Gewohnheiten gebunden (Werbőczy, Tripartitum, 1517), obwohl sie formell nicht in Kraft getreten sind. Im Falle des Widerspruchs zwischen den königlichen Dekreten (Gesetze) und dem Gewohnheitsrecht hatten nach Werbőczys Gewohnheitskodifikation bei der Rechtsanwendung im Prinzip, die Gewohnheitsregeln die Priorität.

Von der Bürgerlichen Epoche, nach dem Gesetz Nr. XV. aus dem Jahre 1848, welches die rechtliche Gleichheit der Bürger und die gesetzliche Kodifizierung des Zivilrechts deklarierte und deswegen eine verfassungsrechtliche Bedeutung hatte, übernahm das Gesetz die Regelungsrolle von der richterlichen Präzedenz. Dadurch hat das Parlament nur die gesetzgebende Rolle, und die Gerichte nur die Rechtsanwendungszuständigkeiten übernommen.

Für die Rechtsanwendungsrolle, insbesondere für die Unabhängigkeit der Gerichte von anderen Gewaltenträgern (wie die Verwaltung), und ihre Verknüpfung nur mit Gesetzen (ausnahmsweise mit Sitten), war das IV. Gesetz vom 15. Juli 1869 über Gerichte entscheidend. Dieses Gesetz initiierte zahlreiche andere Gesetze, welche die Reform der Gerichtsorganisation erzielten. Die Curia (Oberster Gerichtshof) erhielt drei Zuständigkeiten: die oberste gerichtliche (Kassations-) Instanz, die Besorgung der Rechtseinheit und die Pflege der Rechtsentwicklung im Einklang mit dem gesetzlichen Normen.

Im Einklang mit der bisherigen Entwicklung und Tradition, auch nach der neuen Verfassung Ungarns, sind die Gewaltenträger (Parlament, Verwaltung und Gerichte) voneinander getrennt, die Gerichte sind nur an die Gesetze gebunden und sie sind frei von Einflüssen von der anderen Gewaltenträgern. Auf dem Gebiet des Justizwesens sind die Gerichte nur für die Rechtspflege zuständig. Der Oberste Gerichtshof (Curia) steht an der Spitze des Gerichtssystems als oberste Gerichtsinstanz, er garantiert die Rechtseinheit bei der Rechtsanwendung, und er kann (unabhängig von einzelnen Rechtsstreitigkeiten oder Revisionsanträgen) für die niederen Gerichtsinstanzen verpflichtende Rechtseinheitsentscheidungen (Beschlüsse) erbringen. Diese verpflichtenden Beschlüsse werden nach den Auffassungen in der Theorie und Rechtsanwendung nicht als klassische Präzedenzen d. h. als eine neben dem Gesetz „parallele“ Rechtsquelle bewertet, sondern als solche, welche nur zur einheitlichen und richtigen Auslegung des Gesetzes dienen. Aber durch diese verpflichtenden Auslegungs-Auffassungen übernahm die Curia auch (in den Grenzen des Gesetzesinhaltes) eine rechtsvertiefende, bzw. rechtsentwickelnde Rolle.